

Fantasternas författare och Wendela Hebbes dotter

AV PETER VEDEL

Den danske skandinavisten Hans Egede Schack kom som 25-åring till Uppsala 1845 för att studera juridik. Han tycks omgående ha charmat alla i sin omgivning och umgicks med såväl landshövding som professorer och inte minst med alla unga damer, som han mötte i sällskapslivet. Efter en tid reste han till Stockholm och blev god vän med hela Aftonbladskretsen med Hierta och Almqvist och framför alla med Wendela Hebbe och hennes tre unga döttrar. Efter hemkomsten till Köpenhamn gjorde han stor karriär som ämbetsman och politiker. 1854 gifte han sig med Wendelas äldsta dotter Fanny. 1855 föddes dottern Gerda, som dock dog 1858. Samma år utkom Schacks roman *Phantasterne* (se särskild ruta). Året därpå dog Schack själv. Hur det gick till när hans vän Peter Vedel gifte sig med Fanny berättar Vedel själv här nedan. Artikeln har hämtats från boken *Omkring Phantasterne* som kom ut i Danmark 1969. Artikeln är en avskrift av ett avsnitt ur Peter Vedels *Erindringer*, som finns utgivna på Riksarkivet i Köpenhamn. De skrevs ner omkring 1902 på uppmaning av barnen Vedel och säkert också av Fanny. Översättningen till svenska har gjorts av Elisabeth Genell Storm.

Då Krieger icke längre kunde handleda oss, fick vi den djärva idén att anlita H. E. Schack i stället. Jag hade gjort hans bekantskap på ett rätt originellt sätt. En dag efter ett examinatorium kom han bort till mig och sade att han tyckte om mitt ansikte och därför ville göra min bekantskap. Så spatserade vi en stund tillsammans och jag intogs

naturligtvis av hans originella sätt att se på saker och ting.

Följande år blev han kandidat och även om han uppenbarligen inte egentligen var skapad till att bli jurist trodde jag att det i alla fall skulle vara ganska stimulerande att läsa för honom. Men det var sannerligen en mycket originell handledare. Han

HANS EGEDE SCHACK, FOTO FRÅN NÅTET

bodde på den tiden på Christianshavn i en av de gamla obebodda gårdarna som hade sett bättre dagar. Det var ett stort, glest möblerat rum med en gammal kakelugn, ingen matta på golvet, alltid kallt och hemskt. På bordet stod en tallrik med lite gammalt bröd, en tekopp med lite smör, en flaska kaffeextrakt. Det var hans lunch; han hällde lite av det kalla kaffeextraktet i en kopp som fylldes på ur vattenkaraffen.

Hade han nu varit fattig hade det ju varit begripligt, men det var han inte alls; han saknade emellertid helt känsla för trivsel och så var han hypokondrisk och trodde förmodligen att det var hälsosamt. Själv var han mycket renlig såtillvida att han ideligen tvättade sig, men sin klädedräkt vårdade han knappast. Jag minns således att han en gång kom på visit till min moder med ett par stövlar som var spruckna så att de vita ullstrumporna stack fram. Men han var så lustig och älskvärd att alla närvarande förlät honom detta lilla slarv.

Han var så rättskaffens och hederlig som någon människa kunde vara. Han hade ett gott huvud, var dock mer livlig och hurtig

än grundlig och eftertänksam; han var originell i sin uppfattning men kanske stundom något sökt, i varje fall älskade han paradoxer. Slutligen var han genombildad och human och därför humoristisk. Han var därför mycket rolig och uppmuntrande.

För mig var han alltid en god och trofast vän, hade överseende med mina svagheter och omfattade mina intressen så som vore de hans egna. Det var hans olycka att han alltför tidigt kom in på politik. För att skaffa sig en politisk ställning kan vältalighet och andra förträffliga egenskaper icke hjälpa, när vederbörande ej har en fast, erkänd social ställning, antingen oberoende förmögenhet eller en borgerlig, ansedd verksamhet. Han saknade dessutom grundliga kunskaper och uthållighet för att förvärva sådana.

Vår läsning för honom var alltså rena skämtet. Vi skojade med honom för hans minneslappar som låg och flöt överallt och som påminde honom t.ex.

Nr 1: att vara en hederlig karl,

Nr 2: att få en knapp isydd i byxorna,

Nr 3: att äta middag,

Nr 4: att skriva en artikel om tillgjordhet (särskilt den politiska, jff Ploug), etc.

På dörren satt till yttermera visso en lapp: "Kom ihåg minneslapparna!"

Men som övertygad skandinav beslöt han sig för att studera statsvetenskap i Uppsala och sålunda avbröts vår läsning för honom (...)

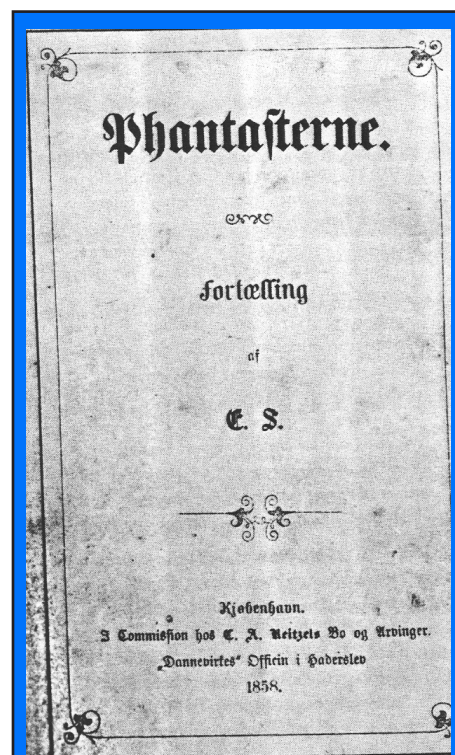
Men 1859 blev ett viktigt år i mitt livs historia. Min gamle trofaste vän Schack hade gift sig med Fanny Hebbe år 1854. Hon tillhörde en högt begåvad men fantastisk familj. Fadern var en märkvärdig blandning av stor begåvning,

opraktiskhet och fantasteri; hans moder var korsikanska och hans verkliga fader skall enligt en sägen i familjen ha varit den olycklige Gustav IV Adolf. Hennes moder var en stor skönhet, kvick och med en viss diktartalang, mycket beundrad och kurtiserad av Tegnér som på 30-talet skrev många av sina kärleksdikter till henne. (...)

Hon (Fanny Hebbe) kom helt ung till främmande land och hennes öde var inte milt. Hur älskvärd och genomhederlig Schack än var gjorde dock hans sjuklighet och hypokondri livet hårt för dem båda. Han kunde inte sova om natten och då gick han på promenad och spatserade på gatorna till gryningen, drack kaffe i en eller annan källare med sopgubbar, väktare o.s.v. Stundom gick han ut på Amager till svågern (*) i Taarnby. Fanny ledsagade honom på dessa vandringar och ingen hustru kunde med sådant tålmod och sådan kärlek söka hjälpa sin man att bära sitt kroppsliga och andliga lidande, under vilket han dock visste att bevara sin friskhet i sinnet och sin humoristiska syn på livet.

De två makarna möttes också i sina litterära intressen och hon utövade ett stort och förädlade inflytande på Schacks bok "Phantasterne" (Fantasterna), vilken i ett slag säkrade honom en varaktig plats bland Danmarks diktare som författare till en den finaste, skarpaste och trots detta mest humoristiska analys av fantasteriet.

Han kunde med sakkunskap behandla detta tema, ty han hade själv genomlevat alla dess olika faser; och jag kände honom då hans fantasier inte stod Christians efter i trivialitet, ja, jag kan säga att dennes kombinationer enligt Statkalendern och svenska aristokratiska familje-

Phantasterne kom ut halv-anonymt i en liten upplaga 1858. Den har därefter tryckts om ett 10-tal gånger och enligt uppgift sålts i över 100.000 exemplar. Den betraktas som en av Danmarks stora klassiker. Även i Sverige fick den ett gott mottagande. August Sohlman skrev två långa artiklar om den i Aftonbladet som han då ägde (den 3 april och 7 juli 1858). Slutomdömet blev "en av de intressantaste företeelser, som Skandinaviens skönlitteratur under de senaste åren har att uppvisa". Någon översättning till svenska blev det dock inte. Det är först nu, 150 år senare, som det är dags för en svensk utgåva. Till våren, på initiativ av Wendelas Vänner, kommer boken ut på Atlantis förlag i översättning av Elisabeth Genell Storm.

namn i verkligheten hade sysselsatt honom själv.

Och jag känner också rätt väl igen dessa beräkningar av hur han ville inrätta sina studier. Schack beskriver i Christian ända in i minsta detalj sig själv, sådan som han var under en period. Men han insåg faran i detta och det fanns en sådan fond av friskhet och energi i honom att han kunde kämpa sig igenom den själsstrid som han kunnat framställa så gripande; och just därför att han verkligen genomlevt den, och trots att jag ej om hans senare fantasier kan säga, att jag hört dem av honom själv, så är jag dock moraliskt övertygad om att även dessa är direkt återgivna efter hans egna upplevelser.

Någon egentlig originell och skapande diktarbegåvning anser jag inte att Schack hade, och det var ju inte heller någon riktig fläkt över hela den första delen av "Phantasterne". Det blir helt annorlunda i slutet så snart Bianca kommer in; med henne kommer det in flykt och poesi i fantasierna. Hon representerar då den högsta fasen av fantasteriet; den hade Schack aldrig själv kunnat tillfoga. Den beror helt och hållet på Fanny, och återigen tror jag mig kunna säga att Biancas fantasier icke

är diktade utan var verkliga och lika upplevda som Schacks egna.

Fanny var en alltför främmande och sluten natur för att kunna attrahera främlingar, och jag tillstår att jag den gången icke hade upptäckt hennes utmärkta och framstående personlighet. Hon såg alltid frånvarande ut, som levde hon i en annan värld, och visade så lite intresse för oss andra och för det som sysselsatte oss, att jag icke kände mig dragen till henne. När hon miste sitt barn i början av – 59 kände jag djupt medlidande med henne i sorgen, men den antog en form så lidelsefull och förtvivlad, att hon närmast gjorde intryck på mig att vara på god väg att bli sinnessjuk.

Sommaren – 59 reste de så till Tyskland och han avled i Schlangenbad. Lagerbielke (***) hämtade Fanny där nere och reste tillbaka med henne på Rhen. När hon anlät hit sände hon genast bud till mig, och då jag besökte henne, bad hon mig som Schacks närmaste vän att taga hand om hennes affärer.

Hon och hennes syster Thecla kom då, ledsagade av Lagerbielke, ut och besökte mig i Klampenborg. Eftersom hon ej före flytt-dagen kunde få bostad i Köpenhamn avtalades det, att hon efter Lagerbielkes och systemens avresa skulle hyra ett rum på Christiansro. Där tillbragte hon så några månader och eftersom hon helt saknade bekanta därute och endast hade Mad(am?) Hansen på Christiansro att tala med, var det naturligt att när jag på eftermiddagen kom ut till Klampenborg

Peter Vedel (1823-1911) var professor i juridik. Från 1858 till sin pensionering 1899 var han chef för utrikesdepartementet i Danmark. Han har kallats det danska utrikesministeriets själ.

Fanny Vedel med sonen Valdemar. Fanny drog nästan varje sommar till Södertälje och Snäckviken med sin växande familj. Vad var ankdammen hemma i Köpenhamn mot det friska livet i Södertälje, skrev Valdemar i sina minnen från barndomens somrar hos mormor Wendela och moster Signe.

hämtade jag henne och så spatserade vi den långa promenaden i Dyrehaven. Jag fick då för första gången upp ögonen för henne.

Fotografiporträttet som är från 1860-61 visar hur utomordentligt vacker hon var på den tiden. Märkligast är hennes ögon som har detta underliga uttryck av att hon var långt borta från den verkliga världen och levde i en helt annan, fjärran tankevärld. Och på samma sätt var det med hennes konversation. Hon levde helt med och i naturen, hennes fantasi levandegjorde molnen på himlen, de antog i hennes ögon allehanda skepnader och kring dem fantiserade hon så, liksom hon som barn hade lekt med sina pappersdockor. Träd, buskar, utsikter, djuren i skogen – allt i naturen personifierades för henne, och poetiserades. Det blev för mig, realist och prosamänniska, att föras in i en helt annan värld, och efter hand kände jag mig helt dragen

till denna förunderligt intagande varelse vars make jag aldrig hade sett, och liksom jag tyckte att hon mer än någon annan behövde praktiskt stöd i den för henne så främmande världen, så kände jag också, att den ädlare moral och den högre flykt som utmärkte henne inverkade så utomordentligt väl på min alltför världsliga och triviala livsåskådning.

Vårt öde var det samma, båda hade gått igenom samma sorg, båda var så böjliga att de kunde reagera mot slaget och båda var för unga för att avstå från lyckan i ett familjeliv. Även minnet av Schack förenade oss. Sålunda uppstod efter hand tanken hos mig att vi kunde bli något mer för varandra än blott vänner. (...)

Inte heller min familj ville taga emot henne med entusiasm, henne som de föreställde sig som en omöjlig, opraktisk och tillgjord varelse.

De anade icke – vilket jag för övrigt inte heller insåg – vilka märkvärdiga utvecklingsmöjligheter som låg i hennes rika natur och hur hon så småningom kom ned på jorden och blev den outtröttliga, sparsamma och praktiska husmoder, hustru och moder som hon blev.

(*)Pastor J.C.Johansen, gift med Edle Schack

(**)K.O.Lagerbielke, gift med Vendela Hebbes syster

Kommentar

Peter Vedel, känd för att väga sina ord på guldvåg, nämner i texten ovan att en familjesägen berättar att Clemens Hebbes verkliga far skulle vara den olycklige Gustaf IV Adolf och alltså inte Jan Hebbe. Gustaf Adolf var 26 år när Clemens föddes. Clemens mor Elisabeth Tomalini var 24. Det fanns förbindelser mellan Hebbesläkten och hovet. Bröderna Munck av Fulkila hade höga befattningar vid Gustaf III:s och Gustaf Adolfs hov. Den yngre Munck var gift med Jan Hebbes syster Elise. De följde kungaparet i landsflykten och bosatte sig med drottning Fredrika i Karlsruhe.

PEM